

پیشرفت، حسرت، قضاؤت

نویسنده‌گان کوه آلب

ورنا روتچمن

«حقوق انسانی کودک و نوجوان زوریخ»

آزیتا خلجمی امیرحسینی

ادبیات کودک و نوجوان سویسیس، از قرن ۱۹ تا به حال، در حسرت جستجوی محل آرامش و بهشت موعود بوده که در عین حال این محل به عنوان مکانی برای مبارزه بین انسان و طبیعت نیز دانسته شده است.

در خودآگاه عمومی و اجتماعی سویسیسی‌ها، طبیعت دارای دو جایگاه ویژه است:

۱ - ابتداً به عنوان عاملی در اکولوژی اقلیمی و محلی و همچنین در عرضه محصولات کشاورزی، دامپروری و صنعتی و نیز به عنوان وزنه‌ای اساسی برای صنعت جهانگردی و توریست به حساب می‌آید.

۲ - از طرف دیگر، نماد منحصر به فرد و آشکاری است برای نشان دادن هویت ملی یک ملت.

این جایگاه‌ها باعث می‌شوند که روابط زیست محیطی، سیاسی و نگرش‌های ایدئولوژیکی با همدیگر ادغام شوند.

کوه‌ها تصویر شخصیتی عمیقی تحت عنوان هویتی منحصر به فرد، برای ملت سویسیس دارند. آن‌ها محلی برای به

وقوع پیوستن مهم‌ترین رویدادهای تاریخی این سرزمین و همچنین متصل‌کننده اکثر نقاط جغرافیایی این سرزمین به شمار می‌روند.

در مجمع اطلاع‌رسانی سویسیس، به سال ۱۸۸۴ در شهر باس، در مقاله‌ای این‌چنین به نقد و بررسی این بحث پرداخته شده: «گویا مردم سویسیس کمیود اتحاد درونی و یا شخصیت ملی دارند. تنها یک فرد غیرآگاه و با نگرش سطحی می‌تواند چنین نگرشی داشته باشد و این نظریه، از واقعیت به دور است. آیا این کوه‌ها محلی برای افق‌های بی‌کران و دست‌نیافتنی و هم‌چنین دیگر‌هایی برای نزول رحمت و بخشش خداوندی به ملت سویسیس نیستند؟»

مفهوم تربیت شرطی که باعث می‌شود کوه‌های آلپ، سمبول شخصیت ملی سویسیس‌ها باشد، پیچیدگی آن هاست. از یک سو، آن‌ها به عنوان اساطیری از دهه ۸۰ مطرح بوده که در سال‌های اخیر بازپروری شده‌اند و از سوی دیگر، به عنوان یک عامل و مهربانی اساسی در نقش اصلی خود (طبیعت و تازگی)، در فرهنگ و ادبیات به کار رفته‌اند. این دیدگاه نوین، دریافتی جدید از نظر علمی و ارزش‌های روحی و معنوی انسانی است به محیط پیرامون خویش و در حقیقت، نگرشی نوین است به پیرامون جامعه و محیط زیستی و اقلیمی و تأثیرات مثبت آن در خودآگاه درونی و ضمیر روش آدمی.

مهمترین شرطی که باعث می‌شود کوه‌های آلپ، سمبل شخصیت

ملی سویسیس‌ها
باشد، پیچیدگی
آن‌هاست.
از یک سو،

آن‌ها به عنوان
اساطیری از
دهه ۸۰

مطرح بوده
که در سال‌های
اخیر بازپروری
شده‌اند و
از سوی دیگر،
به عنوان

یک عامل و
مهره‌ای اساسی
در نقش اصلی خود
(طبیعت و تازگی)،
در فرهنگ و
ادبیات
به کار رفته‌اند.

تحقیقات علوم طبیعی، نشان‌دهنده این موضوع هستند که نیروهای نهفته طبیعت و در پی آن به خدمت درآوردن آن‌ها برای جامعه بشری، می‌تواند نیروز و انرژی دهنده به روح و روان باشند. ارتفاعات و کوه‌ها که تا به حال قابل به توجه خاص برای اندیشمندان آن مرز و بوم نبوده‌اند، دارای معنی و مفهومی خاص و جدید می‌شوند. این‌ها از سویی، ذخیره‌کننده‌های بی‌پایان آب و حیات برای ساکنان و از سویی دیگر، نمایانگر مکانی ویژه برای انسان‌های بی‌گناه و معصومی است که در پیرامون دامنه‌های آن‌ها سکونت و اقامت می‌کنند.

این موضوع در سرودهای معروف آلبرت فون‌هالر (آلپ) که در سال ۱۷۲۹ نوشته، به خوبی بیان شده که کوه‌ها به عنوان سرزمین ساده و بی‌غل و غش، آرام‌بخش و زندگی در کنارش بدون دغدغه در آغوش طبیعت بهترین شیوه برای به تکامل رسیدن ذهن بشر و آسایش درونی و روحی اوست: «جایی که هیچ چیز، چیزی که لازم و حیاتی است، کمبوش حس نمی‌شود، تنها چیزی که قابل استفاده است، شکوفا می‌شود و آن جاست که طبیعت می‌آموزد که حق حیات در قلب و نه در مغز آدمی است و تنها با قلبی آکنده از مهر و عشق است که زندگی قابل زندگی کردن می‌شود.» تفکر و طبیعت، جایگاه یکسانی در نظریه اندیشمندان دارند. آن‌ها پیونددهنده رفتار و کردارند و نه فقط با هم هیچ تمایزی ندارند، بلکه در کنار هم هستند که باعث تجلی یکدیگر می‌شوند.

قهمان ملی داستان ویلهلم تل، نمونه‌ای باز از مردم دامپرور آستانه‌های ارتفاعات آلپ است که با هم‌آوازی و هم‌زیستی کامل با طبیعت، در کوهپایه‌های آلپ و طبیعت اطراف شان زندگی می‌کنند و به این ترتیب، از ضرورت‌های سیاسی و رفتارهای دست و پاگیر اجتماعات شهری به دورند.

اساطیر و اسطوره‌های آلپ را می‌شود در افسانه‌ها و داستان‌های فولکلور محلی و در دامان فرهنگ کلی جامعه اروپا دید. به این ترتیب، عکس‌های کتاب‌های مصور کودک و نوجوان سویسیس نیز در بی‌این مطالب و در نگرشی عمومی به محیط اقلیمی اطراف، سهم بسیاری داشته‌اند و اکثر آین نگرش در آنها دیده می‌شود و بی‌شمارند تعداد کتاب‌های مصوری که مطلب اصلی و ویژه آن‌ها، چیزی جزا پرداختن به محیط اطراف نیست. از این روست که ارتفاعات آلپ در کتاب پسرک کوهپایه نوشته شده- توسط پرمیس گوته‌لف به سال ۱۸۴۵، فضای افسانه‌ای و لامتناهی تعریف می‌شود. نویسنده کتاب، قهمان و اسطوره سویسیس را به عنوان قهمان ملی برای آزادی کشور سویس قدیم بیان و تشریح می‌کند: «جایی که کوه‌ها پشت به پشت هم ایستاده‌اند و چشم‌های خودجوش از زمین بیرون زده‌اند. این‌گونه بازگو می‌کند: «جایی که کوه‌ها پشت به پشت هم ایستاده‌اند و چشم‌های خودجوش از زمین بیرون زده‌اند. جایی که باقی‌مانده‌های بهمن‌های عظیم و قدرتمند قرار دارند. جایی که عقاب‌ها بر فراز گله‌های گوسفندان پرواز می‌کنند. جایی که بزهای وحشی از سنگی به صخره‌ای دیگر می‌پرند و گوسفندان و گاوها در دامه‌های سرسیز می‌چرند. جایی که ناگهان بهمن فرو می‌آید و یا این که صدای ناله خرسی از پس شکارچی شنیده می‌شود و یا گله گوزن‌های وحشی از راه‌های پر پیچ و خم و باریک سنتگلاخ‌ها عبور می‌کنند.»

کوه‌ها در نظر گوته‌لف نیز محل آرامش، آزادی، موازنی و تساوی و آسایش کامل برای روح و روان آدمی هستند.

در سرودهای هالووس (آلپ) نیز کوه‌ها محلی برای نمایش قدرت الهی‌اند. در گفتار گوته‌لمس ویلهلم تل به پسرش، توضیح داده می‌شود که دنیای آلپ، یک نماد دینی است و قدرت خداوند بر آن حاکم است، نه طبیعت و تفکر. اما پسرک با علاقه فراوان به پدرش هر گاه درباره شهامت، جرأت و شجاعت سخن می‌گفت گوش می‌کرد در جایی که سرما تا مغز استخوان نفوذ می‌کرد...

وقتی که او درباره سرزمین‌های دست‌نیافتنی، جایی که هیچ اثری از زندگی یافت نمی‌شد و چیزی غیر از سنگ‌ها

تحقيقات
علوم طبیعی،
نشاندهنده
این موضوع
هستند که
نیروهای نهفته

طبیعت و
در پی آن
به خدمت
درآوردن آنها
برای جامعه بشری،
می‌تواند نیروزا و
انرژی‌دهنده
به روح و
روان باشند.
ارتفاعات و
کوهها که
تا به حال
قابل به توجه خاص
برای اندیشمندان
آن مرز و بوم
نبوده‌اند،
دارای معنی و
مفهومی خاص و
جدید می‌شوند.

و خاشاک نبود، داستان را تعریف کرد. ناگهان یک قبر خاکستری سر از کوهها درمی‌آورد و سنگ کوهها را می‌شکافد، سنگ قبر وحشتناکی که تفسیرش باعث می‌شود پسرک تنگاتنگ پدر بیاید و در آغوش پدر به داستان گوش دهد و آن گاه پدر ادامه می‌دهد: « آیا متوجه آن شدی؟ آیا می‌بینی آن جا را؟ جایی که بیشه‌های صخره‌ای هستند، به آن جا نگاه کن! آن جا جایی بود که کوههای آلپ یکی بودند و به هم پیوسته بدون جدایی و تفرقه. جایی که دامپوران خوب در آن جا سکنی داشتند و نور عالی و رحمت خداوندی محل سرسبز برای دامهای شان و همچنین باعث پروریده شدن بهترین گیاهان دارویی سرزمین بود. جایی که بهترین پنیر دامنه‌های آلپ پرورانده می‌شد، اما ... اما ثروت پدر، فرزندان را تبلیغ و بی‌عار کرد و نسبت به هم‌نوعان خویش بی‌اعتنای آنها از نعمت‌های خدایی استفاده‌های نادرست کردند. آن‌ها در شیر تازه و شیرین، حمام گرفتند و ... آن گاه خداوند دست سنتگین خویش را بر آن‌ها بلند کرد و نرمی‌ها را به سختی تبدیل کرد. دامنه‌های سرسبز را به صخره‌های خشک و سخت سنتگی تبدیل کرد و گله‌های گوسفندان را پراکنده ساخت. جایی که هیچ شیری در میان نماند و هیچ پنیری درست نشد. جایی که جز آتش و بدختی و فلاکت در آن به جا نماند. »

«آلپ» در کتاب‌های درسی کودکان و نوجوانان در مدرسه‌ها نیز جایی ویژه در مطالب آموزشی دارد و در غالب فانتزی، بیانگر اتحاد ملی و همچنین دمکراسی و احترام به حق دیگران و آزادی عمل برای همه به کار گرفته می‌شود. این موضوعات در نوشته‌های گوته‌لف نیز مکانی عمیق در توضیحات و تفسیراتش دارد. تل با گسلز در ارتفاعات کلاریدن ملاقات می‌کند؛ جایی که ابتدا محل بسیار زیبایی بود و بعد از گذشت زمان، به جایی نابود شده و خالی از سکنه تبدیل می‌شود.

توضیحات او درباره این سرزمین:

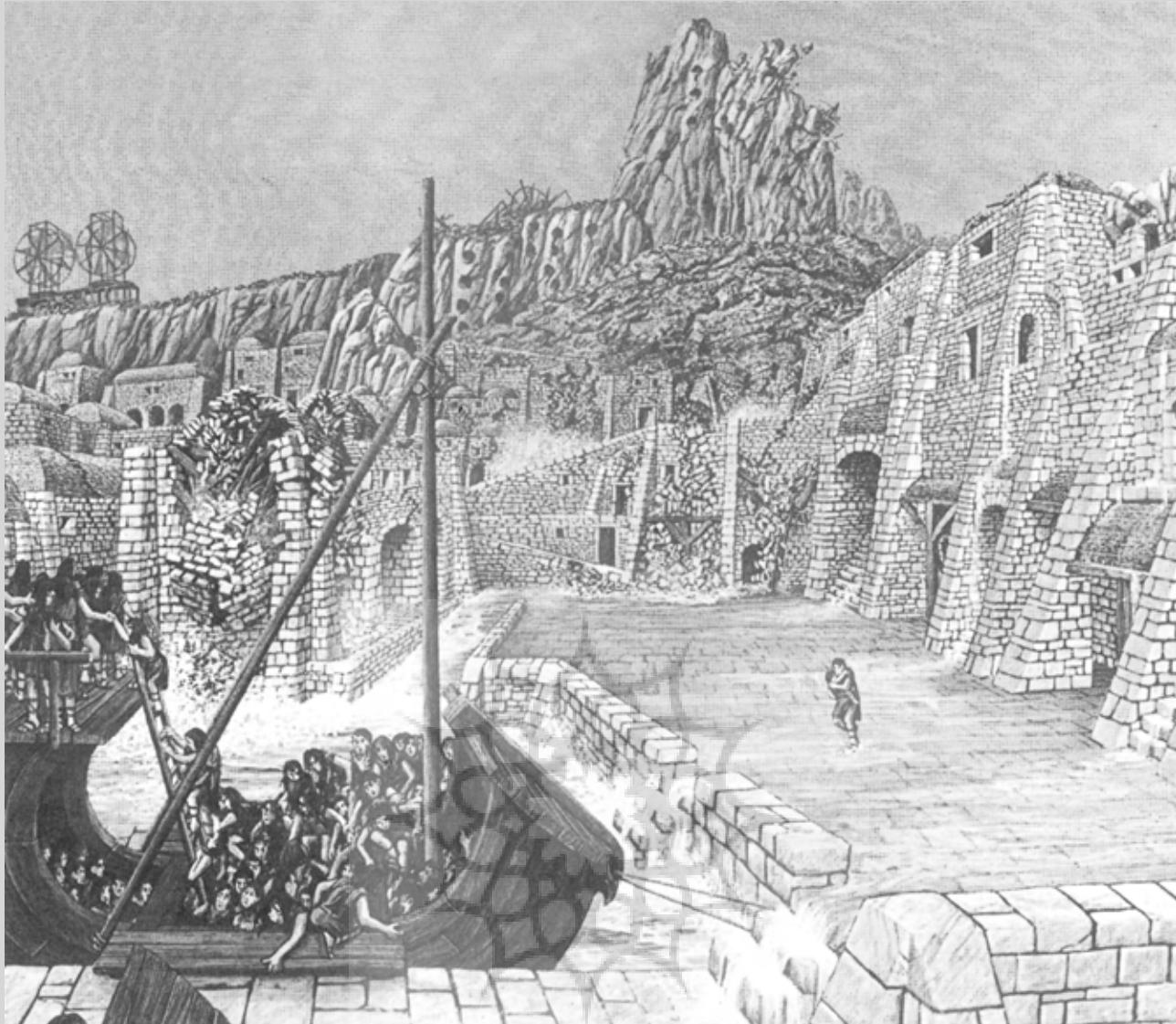
« فقط شکارچیانی که وجودان درست و آگاه و اعتقادات محکمی به خداوند داشتند و یا کسانی که بسیار بی‌باک و شجاع بودند و ترسی از چیزی نداشتند، به خود اجازه می‌دادند به این مکان بیایند. از این افراد بودند کسانی که دیگر هرگز بازنگشتند و از جمع کسانی که بازگشتند، کسی نبود که به خود این جرأت را بدهد و بار دیگر به آن جا برود؛ چرا که آن بالا، خداوند در راه قضاوت خویش را برای انسان‌ها برپا کرده بود. از جمله دادگاه‌هایی که یک انسان فناپذیر، برای فناپذیر دیگری برپا می‌کند. جایی که انسان‌ها خود را پاک و منزه می‌دانستند و یا خود را شایسته قضاوت. حتی امروزه نیز خداوند شاهد چنین محاکمه‌هایی است و با خشم و غصب با رعد و برق و توفان، با آن‌ها برخورد می‌کند و عذاب الهی را بر سرshan فرود می‌آورد. »

هیچ نویسنده دیگری قادر به پیوندی این چنین، بین ایدئولوژی مذهبی و ادغامش با شرایط زیستی محیطی نبوده و نخواهد بود و این قابلیت، تنها در نوشته‌های گوته‌لف دیده می‌شود. در مقالات و نوشته‌های دیگر نیز در دهه‌های ۱۹-۲۰، از زیبایی طبیعت و همچنین نقش بهسزای آن در صلاح و تفکر انسانی، به عنوان پیشرفت و تکاملات بشری یاد شده که این تنها انسان آگاه با محیط زیست و طبیعت و آشنا با شرایط محیطی اطراف خویش، قادر به انجام این امر مهم بوده است.

همچنین در نوشته‌های یوحنا اسپیری (هایدی؛ سال‌های جهان‌گردی و آموخته‌های هایدی)، می‌توان از این موضوع یاد کرد که تنها او بود که از نقش مهم طبیعت بیرون و تأثیرگذاری آن روی روح و روان آدمی و از این طریق، دست یابی به آرامش و صلح درونی یاد کرد.

کوهها، محیط آزاد

یوحنا اسپیری (۱۹۰۱-۱۸۲۷) در روستایی در خانواده‌ای بزرگ متولد شد و رشد کرد. او دیدارهای بی‌شماری با افراد مبتلا به بیماری‌های روحی داشت و از طریق پدرش که روان‌بیشک بود، بسیار با عوامل روحی که باعث رنج آدمی می‌شوند، آشنا شد. خانواده‌اش به او آسایش و آرامش و نیز آزادی عمل بسیاری می‌دادند که در پی آن، او موفق شد بسیار به گردش در محیط اطراف خود پردازد. این آزادی عمل را او در بزرگسالی از دست داد؛ به دو علت، اول این که به عنوان بانوی از خانواده‌ای مشخص و متمول، نمی‌توانست مانند طفلی از یک سو به سوی دیگر جست‌و‌خیز کند و در عرصه‌های تکنیکی و علمی حضور داشته باشد و از سوی دیگر، می‌بایست در تمامی اعمال و کردار خویش، آگاهانه عمل کند و هیچ تغایری ما بین رفتارش با قوانین سنتگین و دست و پاگیر جامعه اشرافی و شهری پیدا نباشد تا نتایج بد اجتماعی، گریبانگیر شخصیت او نشود. حتی اقامت کوتاه وی در یورتن که استراحت‌گاهی برای گذراندن تعطیلات بود نیز نتوانست آن‌چه را او طلب می‌کرد، به وی بخشش و عطش آزادی را در جان او فرو نشاند. آن‌چه از نامه‌های یوحنا هویدا شده، این است که او در ازدواجش نیز با نویسنده شهری و زوریخی، یوهان برن‌هارداد اسپیری

خوشبخت نبوده است. شهر در نظر او تنگ و کوچک آمده و روابط اجتماعی اش بسیار بی‌معنا جلوه می‌کرده است. همان‌طور که روسو، در ابتدای رمانش به نام امیل می‌نویسد: «باری بر دوش خود حس می‌کرد.»

در تفسیر و توصیف ارتفاعات آلپ، اسپیری این چنین پهشت شخصی خود را توصیف می‌کند: «دنیایی که در آن تمام شخصیت‌های برجسته و ستاره‌های شهر، بتوانند رفتارهای مصنوعی و خنده‌دارشان را به راحتی به نمایش بگذارند و در لابه‌لای آن‌ها، احساسات طبیعی‌شان هم جایی برای بروز و تکامل داشته باشد.»

بسیاری از موضوعاتی که در «هایدی» ذکر می‌شوند، «تعداد فراوانی» از رمان‌های محلی نیز جای پایی دارند و در آن‌ها از کوهها به عنوان محلی برای زندگی سالم و بی‌پیرایش، ولی در عین حال زنگ خطری برای از بین بردن منفی‌بافی و فرهنگ ناشی از آن یاد می‌شود. در این جاست که در پاسخ به سؤال هایدی از پدربرزگ که چرا کلاع‌ها با سر و صدای فراوان و جیغ‌های گوش‌خراش طعمه می‌گیرند و به پایین می‌روند، پدربرزگ می‌گوید: «به این وسیله، کلاع به آدم‌هایی که تنگانگ یکدیگر در روستاهای زندگی می‌کنند و آنان که به یکدیگر بدی می‌کنند و با هم نامهربانند، گوشزد می‌کند که آیا بهتر نیست که از هم دور شوید و جدا باشید و هر کدام‌تان راه خویش را بروید و هر کس به جایگاه خودش برگردد.» این سخنان را پدربرزگ، با آهنگی مطمئن و سخت و با حالت تفسیر بیان می‌کند تا به این وسیله، صدای قارقار کلاع از آن پس بیشتر در ذهن هایدی بماند و یادآور سخنان او باشد. اعتقادات مذهبی اسپیری، جایی برای فرهنگ منفی و غلط نمی‌گذارد. حتی پدربرزگ در جای خودش که دور از دهکده و بالای کوه بود، برای همیشه باقی نمی‌ماند و دوباره به دهکده و به آغوش اجتماع کوچک روستا بازمی‌گردد. از آن‌جا که اسپیری از کودکی در ارتفاعات آلپ زندگی می‌کرده و به فرهنگ آن‌جا کاملاً آشنا است، تأثیرات آن را

در نوشته‌هاییش می‌توان به وضوح دید. در اینجا می‌شود به شخصیت‌هایی پرداخت. او که در فضای باز و دور از قانون‌های دست و پاگیر و رفتارهای به ظاهر مؤبدانه شهری بزرگ شده، همیشه رفتاری مناسب، ولی به شیوه خود، شیوه‌ای متفاوت با عرف جامعه پیشه می‌کند و موفق می‌شود. این خود بازگوی این مسئله و نمایشگر آن است که محیط باز و خارج از حصارهای رفتارهای شهروندی و آداب و رسوم شهری، باعث آزادی فکر و سلامت روح و رسیدن به آرامش درونی و حقیقی خانم اسپیری بوده است. او حتی از این پرهیز نمی‌کند که این نتایج و تأملات خود را در اجتماع کاملاً تعریف شده زمانه خویش دنبال کند و این نشانه‌ای مخصوص برای نوشته‌های منحصر به فرد وی است. او همیشه از سرزمن مادری، به جای سرزمن پدری یاد کرد و با قهرمان‌های مرد که تا آن زمان نقش اصلی داستان‌ها و رمان‌ها را داشته‌اند، مخالفت ورزیده است. در هایدی، علاوه بر این که طبیعت یک نقش اساسی و پایه محکمی برای بروز احساسات و عواطفش در رمان بازی کرده، تأثیرات بسیاری نیز روی قهرمان زنش هایدی گذاشته است: «هایدی دوباره به آلپ بازمی‌گردد، این سو و آن سو می‌پرد و حتی نمی‌داند کجا قشنگ‌تر بوده است. حالا باید هوای وحشی را که از بالای صخره‌ها می‌آید، با تمام وجود استنشاق کند؛ هوایی که هر لحظه نزدیک‌تر و نزدیک‌تر و قوی‌تر از لحظه پیش به سوی او می‌آید. نسیمی که در لابه‌لای درختان کاج می‌وزید و آن‌ها را می‌لغزاند و تکان می‌داد و هایدی مانند برگی از درختان، بر دوش نسیم این سو و آن سو می‌رود و می‌رقصد.

**می‌شود
جهانی نو
ساخت که در آن
مرزهای بی‌پایان
اندیشه‌های آدمی،
به همراه طبیعتی
خستگی‌ناپذیر و
همواره نو،
دست به دست هم
دهند و از اشتباهات
گذشته خویش
درس عبرتی گیرند
و همه را در جهت
ساختن دنیایی نو
به کار بزنند.
چرا که طبیعت،
همیشه آزادی،
تساوی، برادری و
برابری را
از صفات بر جسته
خویش می‌داند.**

استفاده‌های تکنیکی که از طبیعت شده، تا سال‌های دهه ۷۵ از قرن بیستم، بسیار مثبت بوده‌اند و یکی از عوامل اصلی زندگی راحت و با کیفیت بالای امروزی به شمار می‌رود. این نوع زندگی را نسل گذشته بشری حتی در خواب نیز تصور نمی‌توانستند بکنند، ولی به تازگی شاهد اثرات مخرب و منفی استفاده‌های نابهجه و بی‌شمار آدمی از طبیعت هستیم که جای پایی نیز در ادبیات کودک و نوجوان به جا گذاشته‌اند. مضمون تصویرهای کتاب‌های مصور کودک و نوجوان که اخیراً مشاهده می‌شود، خالی از این مطالب نیست.

از جمله می‌توان از اتیلن دلسترت نام برد که از سال ۱۹۹۷، در سری از کتاب‌های مصور برای کودک و نوجوان، از طبیعت خراب و از دست‌رفته، به عنوان موضوع کار خویش یاد کرده و بسیار به این مسئله اشاره کرده است. هم‌چنین یورگ مولر، از استفاده نابهجه‌ای انسان از طبیعت و خرابی‌های حاصله از آن یاد کرده که در پی استفاده نادرست آدمی از طبیعت، امکان حضور دیگر موجودات در محیط زیست را از بین برده است و یا این که خرابی‌های جبران‌ناپذیری به جا گذاشته. زخم زدن به طبیعت، آیا بیانگر ویرانی طبیعت مدرن‌مان نیست که در پی آن جایی برای حضور غرایز و عواطف‌مان نگذاشتیم؟ بدین وسیله، آن‌ها کوشیده‌اند این امر مهم را در ذهن و فرهنگ کودکان جا بیندازند که دنیای ما زیباست و باید از آن به عنوان موهبتی الهی و هدیه‌ای ستودنی، مراقبت ویژه بکنیم.

در پی انتقادهایی که به از بین بردن محیط زیست صورت گرفته و نیز حمله به فرهنگ رایج در جوامع پیشرفت، معتقدان هم شروع به نقد و بررسی این موضوع کردند. به عنوان نمونه فرانس هومر، در کتاب خویش (جیو و پنگوئن‌ها، یکی از اولین کتاب‌ها که در این‌باره نوشته شده)، به این مسئله می‌پردازد. موضوع این کتاب برمی‌گردد به گروهی پنگوئن که از شرایط اکولوژی و محیط زیستی خود دور افتاده‌اند و مصائب بسیاری متحمل می‌شوند و دست آخر به اعتقادات خود برمی‌گرددند که بیایید با هم دنیایی ساده، برابر و لذت‌بخش برای هم‌دیگر بسازیم.

این اعتقادات، آرمان‌هایی است که یورگ مولر و یورگ اشتاینر نیز به آن معتقدند. آنان در مقالات متعدد خویش، تحت عنوان «انسان و دریا»، به مسئله غارت بشر از دریاها و منابع و ثروت‌های آن می‌پردازند. در نوشته‌های آن‌ها، بر عکس نوشته‌های گوته‌لف، این خدا نیست که انسان را تنبیه می‌کند، بلکه خود طبیعت انسان را مورد غصب قرار می‌دهد و سر آخر، بر خرابهای دنیا، جهانی نو برپا می‌کند: «آن‌ها اجازه ندادند که جزیره بزرگ برای همیشه نابود شود. بعد از باران طولانی صخره‌ها را شکستند و دور کردند. مزرعه‌ها را درست و آباد و کانال‌های آب را حفر کردند و خانه‌ها را ساختند. هیچ پادشاهی آن‌ها را مجبور به کار نکرد و هیچ وزیری آن‌ها را ممنوع نکرد از این که هر گاه خسته‌اند، خستگی در کنند.»

دوباره می‌شود داستان تازه‌ای آغاز کرد و بهشتی جدید ساخت؛ مانند یوهان دایودویس، راینسون کروزوئه سویسی که همین نظریه را دارد: «می‌شود جهانی نو ساخت که در آن مرزهای بی‌پایان اندیشه‌های آدمی، به همراه طبیعتی خستگی‌ناپذیر و همواره نو، دست به دست هم دهند و از اشتباهات گذشته خویش درس عبرتی گیرند و همه را در جهت ساختن دنیایی نو به کار بزنند. چرا که طبیعت، همیشه آزادی، تساوی، برادری و برابری را از صفات بر جسته خویش می‌داند.»